

הרב נתן קלר

יתרו ובניו

פתיחה

דמותו של יתרו חותן משה – אולי ראשון הגרים שהצטרפו לעם ישראל – זוכה ליחס נרחב בתורה. לפני תיאור מעמד הר סיני (שמות יח, א-כז) מקדימה התורה סיפור ארוך על בואו של יתרו למדבר¹ ועל עצתו למשה בדבר סדרי המשפט הראויים, שזכתה להסכמה אלוקית. אף כל הפרשה שבה מתואר מתן תורה נקראת על שמו, ובהמשך התנ"ך מוזכרים כמה פעמים בניו של יתרו, בהקשרים שונים².

במאמר זה ננסה לדון בסיבה שהניעה את יתרו להודות בגדולת ה' ואולי אף להצטרף לעם ישראל, ובהשלכות שלה על גורל בניו. כמו כן, נרצה להבין אם יש קשר בין ההופעות השונות של בני יתרו בספרי הנביאים, ומדוע טורחים ספרי הנביאים לספר לנו כמה פעמים על גורלם של בני יתרו.

האם יתרו ובניו הצטרפו לעם ישראל?

הדעה הרווחת במפרשים היא שיתרו התגייר ובניו הצטרפו לעם ישראל בעקבותיו, לאחר ששב למדיין וגייר אותם. דעה זו מופיע בגמרא (זבחים קטז), במכילתא (יתרו מס' דעמלק פרשה ב) ובמדרשים נוספים. בעקבות מדרשים אלה ניתן היה להניח שבני יתרו היו לחלק בלתי נפרד מעם ישראל. אולם מתברר שאפשרות זו אינה עומדת במבחן הכתובים. בשני מקומות³ שבהם מופיעים בני קיני (כינוי לבני יתרו⁴) במהלך ספרי הנביאים הראשונים, נראה בבירור שהם אינם חלק מעם ישראל:

א. בפרשת מלחמת דבורה נגד יבין מלך כנען (שופטים ד) מסופר שסיסרא נס לאוהל יעל אשת חבר הקיני, כיוון שבאותה עת שרר שלום בין בית חבר לבין יבין מלך כנען. הייתכן שבזמן שאחיו נלחמים עם יבין מלך כנען יהיה חבר הקיני בברית שלום איתו? אמנם דבורה הנביאה העבירה ביקורת בשירה על שבטים שלא באו לעזור לאחיהם במלחמה, אולם לא היה (לא אז ולא אחר-כך) שבט שחבר לאויב! אמנם שיקולו של סיסרא היה מוטעה, והוא מצא באוהלה של יעל את מותו, אבל מעצם העובדה שהוא היה בטוח בשלום עם בית חבר, עד כדי כך שהפקיד את חייו בידי יעל, ברור שהשלום ביניהם היה אמין חרף המלחמה עם ישראל⁵.

ב. בפרשת מלחמת שאול נגד עמלק (שמואל א' טו) פנה שאול בתחילת המלחמה אל בני קיני ששכנו עם עמלק, וביקש מהם להיפרד מעמלק על מנת שלא ייהרגו במלחמה. גם מכאן ראייה ברורה שבני קיני אלו לא היו מעם ישראל, שהרי ראוי היה שיהיו בצבא המלחמה אם הם חלק מישראל! הלא מצוות מחייבת עמלק מוטלת על כל ישראל, ואיך יכלו בני הקיני שלא לקיים אותה? זאת ועוד, הרי עמלק היה אויב מושבע של עם ישראל מקדמת דנא, וכיצד יכלו בני הקיני לשבת בקרבו?

¹ יש לציין שלפי הדעה שיתרו הגיע לאחר מתן תורה (זבחים קטז), פרשת בואו של יתרו אף אינה במקומה מבחינת סדר הזמנים. אם כן, מיקומה בתורה מצביע בבירור על מסר שאותו רוצה התורה להעביר, הקושר את בואו של יתרו לפרשת מלחמת עמלק המתוארת לפני כן ולמעמד הר סיני המתואר אחרי כן. כבר עמדו על כך אבן עזרא והרמב"ן (שמות יח, א) וראה בהמשך דברינו.

² ראה שופטים א, טז; שופטים ד, שמואל א' טו, ו; מלכים ב' י, טו-יז; ירמיהו לה; דברי הימים א' ב, נה.

³ ייתכן שגם במקום נוסף שבו מוזכרים בני קיני, בספרי הנביאים הראשונים, בתחילת ספר שופטים, ניתן לראות שהם לא היו חלק מבני ישראל, וראה בפרוש הרד"ק (שופטים א, טז) ובהמשך דברינו.

⁴ ניתן לראות שבני קיני הם בני יתרו מהפסוק "ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד, וילך וישב את העם" (שופטים א, טז), שבו חותן משה מכונה "קיני". הספרי (במדבר פיסקא עח) מביא רשימה של שבעה שמות שבהם כונה יתרו, וקיני הוא אחד מהם.

⁵ ראה בפירושו ר"י אברבנאל (שופטים ד, יז), שמאריך לבאר כיצד יכלה יעל להפך את הסכם השלום בין בית בעלה לבין יבין ולהרוג את סיסרא.

מראיות אלה נראה בבירור שלפחות חלק מבני קיני לא הצטרפו לעם ישראל, ואף חיו בשלום עם אויבי ישראל⁶. הבנה זו פורצת סדק ראשון באידיליה שלפיה יתרו וכל ביתו היו לחלק בלתי נפרד מעם ישראל. בהמשך נראה שישנן בעיות נוספות בגישה זו בהבנת פשט הכתובים.

זה המקום לציין כי לא כל בני יתרו לא היו חלק מעם ישראל. מהפסוקים (שופטים א, טו) נראה שחלק מבני קיני ישבו בקרב שבט יהודה ואפשר שהתעררו בו, ומהמסופר על יהונדב בן רכב⁷ (מלכים ב' י, טו) ועל בניו (ירמיהו לה) נראה שגם הם היו מבני ישראל.

בטרם נמשיך, נשאל שאלה הנוגעת לאזכור משמעותי נוסף של בני יתרו בספרי הנביאים. בספר ירמיהו (לה) מסופר על הרכבים, ששמרו את מצוות אביהם יהונדב בן רכב שלא לשתות יין ולהיות נוודים. הנביא ירמיהו הביא את בני רכב כמשל שבוערתו הוא מוכיח את ישראל, ובישר להם את שכרם מאת ה' (ירמיהו לה, ט):

לא יכרת איש ליהונדב בן רכב עמד לפני כל הימים.

יונתן בן עוזיאל תרגם: "עומד לפני" – "משמש קדמי", ובמדרש כתב שהכוונה לכך שהיו בסנהדרין, או שבנותיהם היו נשואות לכהנים⁸. אם כן, ההבטחה האלוקית לבני רכב הייתה דתית. ויש להקשות; הרי אין פן דתי בצוויו של יהונדב בן רכב לבניו – אין כל מצווה בלהיות נוודים, וכל דבריו של יהונדב לא היו אלא עצה טובה! גם הנימוק לעצה לא היה דתי (שם, ז):

למען תחיו ימים רבים על פני האדמה אשר אתם גרים שם.

אמנם בני רכב היו צדיקים בכך ששמרו מצוות אביהם, אבל עדיין לא ברור מדוע השכר על כך הוא רוחני. נוסף על כך שבכמה מדרשים מובא שכשכר על מעשיו של יתרו, ישבו בניו בלשכת הגזית⁹. כראיה לכך מובא הפסוק (דברי הימים א' ב, נה):

ומשפחות ספרים ישיבי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים, המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב.

פסוק זה אינו מדבר על כל בני קיני, אלא רק על הרכבים. כלומר, השכר הרוחני על מעשיו של יתרו לא הגיע לכל בניו, אלא לבני רכב בלבד! ושוב קשה, במה זכו דווקא הם לכך.

נחזור כעת ליתרו ונתבונן בצורה מדוקדקת יותר בפסוקים. נראה שכמה פסוקים מעלים ספק אם אכן יתרו הצטרף לעם ישראל:

א. ביקורו של יתרו אצל משה במדבר מוזכר פעמיים (שמות יח; במדבר י). בסוף הביקור המתואר בספר שמות חזר יתרו לארצו (שמות יח, כז):

וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו.

ובספר במדבר מתוארת בקשת משה מיתרו להישאר עם ישראל (במדבר י, כט-לב):

ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה: נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אתן לכם. לכה איתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל. ויאמר אליו: לא אלך, כי אל ארצי ואל מולדתי אלך. ויאמר: אל נא תעזב אתנו, כי על כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים. והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו, והטבנו לך.

בתחילה סירב יתרו להישאר, ובסוף תשובתו אינה נמסרת בכתובים. נחלקו המפרשים אם אכן שמע יתרו בקול משה ונשאר עם העם. לדעת הרמב"ן, ספורנו ומפרשים נוספים יתרו נעתר לבקשת משה, ולעומתם אבן עזרא (שמות יח, א) ו"אור החיים" (במדבר י, ל באחד הפירושים) פירשו שיתרו סירב לבקשה. כמו כן, נחלקו המפרשים אם שתי הפרשות מתארות ביקור אחד של יתרו אצל משה –

⁶ הרמב"ן (שמות יח, א) עמד על קושיה זו והביא שני תירוצים: האחד – שיתרו חזר לארצו לאחר מות משה (ובמשתמע, הוא ובניו עזבו את עם ישראל), והשני – שבני קיני המוזכרים בספר שמואל אינם בני יתרו אלא משפחתו, ולא כל בני משפחתו התגיירו.

⁷ למסורת חז"ל על כך שיהונדב בן רכב היה מבני יתרו אין בסיס מפורש בפסוקים. הגמרא (סוטה יא.; סנהדרין קד.) מביאה כסמך לכך את הפסוק "ומשפחות ספרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים, המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב" (דברי הימים א' ב, נה), שממנו נראה שבני רכב הם קינים, כלומר מבני קיני. אולם בפסוק בדברי הימים המילה "קינים" נקודה בחיריק ולא בצירה, ולכן לפי פשט הפסוק אין הכוונה לבני קיני. וראה רד"ק (שם), שכותב שבחלק מהספרים הגרסה בפסוק היא אכן "קינים" בצירה, בהתאם לדרשת הגמרא.

⁸ ראה רד"ק (שם) וכן בגמרא (סנהדרין קד.; סנהדרין קו.).

⁹ ראה סוטה יא.; סנהדרין קד.; סנהדרין קו..

ואם כן בוודאי חזר אל ארצו, או שהביקור המתואר בספר במדבר הנו ביקור נוסף¹⁰. על כל פנים, נראה ברור שהכתובים בחרו שלא לציין במפורש שיתרו הצטרף לעם ישראל, ולהשאיר עמימות בשאלה זו.

ב. כאשר יתרו שמע על כל הנפלאות שעשה ה' לישראל הוא אמר (שמות יח, יא):

עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים.

נראה בבירור מהפסוק שיתרו לא ביטל את כוחה של עבודה זרה, אלא רק טען שה' גדול יותר מכל האלוהים – אשר גם בהם יש (חלילה) ממש. כך כותב המדרש (דברים רבה פרשה ב, כח):

יתרו נתן ממש בע"ז, שאמר "כי גדול ה' מכל האלוהים".

מכאן נראה שבשלב זה עוד לא היה לכו של יתרו שלם עם ה'. בפסוקים לפני הודאת יתרו בגדולת ה' נאמר (שם ח-ט):

ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, על אודת ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילים ה'. ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים.

ניתן לדייק מכאן שיתרו שמח רק על הצלת ישראל, ולא על אבדן מצרים¹¹. גם מכאן רואים שיתרו לא היה שלם לגמרי עם אמונת ישראל.

נראה מכאן, שמהפסוקים לא ברור כלל שיתרו התגייר ונשאר עם ישראל.

נוסיף, שאפשר שהדעה שלפיה יתרו התגייר אינה מקובלת על כל המדרשים. "אור החיים" (במדבר י, ט) מביא מכילתא (יתרו מס' דעמלק פרשה ב):

וישלח משה את חותנו – ר' יהושע אומר: שלחו מכבודו של עולם, ר' אלעזר המודעי אומר: אמר כלום הנר מהנה? אלא במקום החושך מה אני מהנה בין חמה ולבנה, אלא אני הולך לארצי ומגייר כל בני מדינה ואביאם ללמוד וכו'.

ומבאר "אור החיים", שלשיטת ר' יהושע יתרו כלל לא התגייר, ולכן שלחו משה בזעם מכבודו של עולם, מאחר שלא הצליח לשכנעו. על כל פנים, החשוב לענייננו הוא שגם אם יתרו התגייר, הפסוקים אינם מציינים זאת ומותירים את שאלת מעמדו של יתרו פתוחה. האם ניתן להסיק מכאן משהו?

בטרם נמשיך, נסכם את אשר העלינו עד עתה: מהתבוננות בפשט הפסוקים כלל לא ברור שיתרו היה שלם לגמרי עם תורת ישראל והתגייר. אשר לבניו, חלק מהם לא היו מעם ישראל, בעוד שאחרים היו לחלק מהעם. בני רכב, שהיו מבני יתרו, אף זכו מהנביא להבטחה רוחנית, אולם טרם הבנו מדוע זכו לכך.

דמותו של יתרו

על מנת להשיב לשאלות שהעלינו נרצה להתבונן בסיבות שהניעו את יתרו לבוא למדבר, אל בני ישראל. המדרש (מכילתא יתרו מס' דעמלק פרשה א) לומד מדברי יתרו "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוהים" שיתרו אכן בדק לפני כן את כל סוגי העבודה זרה, וכעת הכיר בעליונותו של ה' על פני כל אלוהי עבודה זרה. לפי זה, בואו של יתרו למדבר היה שיאו של חיפוש רוחני אחר האמונה האמתית, כפי שהיטיב לבטא זאת ספורנו (שמות יח, א):

ולכן נשאו ליבו ללכת בעצמו אל המדבר, ולא שלח ע"י שליח למשה את אשתו ואת בניו, כי חפץ לדרוש אלוקים, כעניין מלך בבל אשר שלח לראות את המופת אשר היה בארץ.

אם כן, מהי הסיבה שהניעה אותו לבחור באמונה בה'?

¹⁰ מחלוקת זו תלויה במחלוקת בגמרא (זבחים קטז). בשאלה אם יתרו הגיע למדבר לפני מתן תורה או אחרי מתן תורה. וראה בפירושי אבן עזרא והרמב"ן (שמות יח, א) באריכות.

¹¹ כך מדייק ספורנו (שם): "לא שמח על אבדן מצרים כראוי למקנא לכבוד קונו, כעניין 'ישמח צדיק כי חזה נקם', אבל שמח על טובתם של ישראל, כמרחם על דמעת העשוקים". נראה שזהו הבסיס בפסוקים למדרש (סנהדרין צד). האומר שנעשה בשרו של יתרו חידודין חידודין מתוך שהצר על מפלת מצרים. נוסף שמדברי ספורנו נראה שאף שמחתו של יתרו בהצלת ישראל לא נבעה משותפות בגורלם, אלא מרגש אנושי של רחמים על העשוקים, ועוד נעמוד על כך בהמשך.

הגמרא (ובחים קטו). דנה בשאלה מהי השמועה שאותה שמע יתרו והחליט לבוא ולהתגייר. בגמרא מובאות שלוש אפשרויות: קריעת ים סוף, מלחמת עמלק ומעמד הר סיני¹². נראה שלכל אלה הייתה השפעה על החלטתו של יתרו, אולם את הסיבה הישירה להחלטה ניתן לראות בדברי יתרו עצמו (שמות יח, יא):

עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹהִים, כִּי בְדַבָּר אֲשֶׁר זָדוּ עָלֵיהֶם.

הסיבה להכרת יתרו בגדלות ה' היא שה' העניש את המצרים מידה כנגד מידה על עוונם כנגד ישראל. נראה לענ"ד שבמעשה זה התפעל יתרו משני דברים: ראשית, מעצם היכולת של ה' לבצע עונש בדיוק מידה כנגד מידה – דבר שלהבנתו שאר האלוהים לא היו מסוגלים לעשות¹³. אולם נוסף לכך, ואולי אף יותר מכך, התפעל יתרו מהצדק במשפט האלוקי. על כך שיתרו התפעל דווקא ממידת הדין של הקב"ה נוכל ללמוד מהמשך הפסוקים (שם יב):

וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה עִלָּה וּזְבַחִים לְאֱלֹקִים, וַיְבִיא אֹהֶרֶן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאכֹל לֶחֶם עִם חֲתָן מֹשֶׁה לְפָנֵי הָאֱלֹקִים.

בניגוד לכל הקרבנות בתורה, שבהם מוזכר שהקרבת מוקרב לשם ה', כאן נכתב שהקרבת היה "לאלוקים". נראה לומר שבשלב הזה הכיר יתרו במידת הדין שבה מנהל הקב"ה את העולם, אולם טרם הכיר במידת השם המיוחד, המציינת את הקשר של ה' אל עם ישראל¹⁴.

נוכל לומר שדבר זה מייצג באופן מהותי את דמותו של יתרו. דמות זו מקושרת בתורה יותר מכל למשפט – עצתו למשה בדבר סדרי המשפט זכתה לברכתו של ה' והתקבלה כחלק מכללי המשפט בעם ישראל. יתרו מהווה דוגמה לכך שגם מי שאינו יהודי יכול ליצור משפט מתוקן, שלעיתים עם ישראל יוכל אפילו ללמוד ממנו. לפי המדרש, גם בתחומי מוסר אחרים שבין אדם לחברו הפגין יתרו התנהגות נעלה. הגמרא (סוטה יא.) כותבת שכאשר פרעה החליט על גזרת "הבה נתחכמה לו" הוא נועץ בבלעם, באיוב וביתרו. בלעם יעץ לקיים את הגזרה, איוב שתק, ורק יתרו לא היה מוכן לסבול את חוסר הצדק שבגזרה והתנגד לה, ועקב כך הוא נאלץ לברוח.

כפי שראינו לעיל¹⁵, ניתן להסביר בצורה זו גם את חוסר שמחתו של יתרו על אבדן מצרים. יתרו לא שמח על מפלת מצרים כמקנא את קנאת ה', ואף לא שמח על הצלת ישראל כמשתתף בשמחתם. הוא שמח על הצלת ישראל כעל הצלת עשוק מיד עושקו, בעקבות רגש חמלה אוניברסלי. לפיכך, אך טבעי הוא שיתרו יכיר בגדולת ה' בעקבות הכרתו בצדק שבדין האלוקי, ועם זאת לא יזדהה עם הקשר המיוחד של הקב"ה עם ישראל, שבא לידי ביטוי בשם המפורש.

זוהי תמונת המצב שניתנת לנו בפסוקי התורה. אנו רואים שיתרו הזדהה עם הדין האלוקי, אבל לא ניתן להבין אם נוצרה זיקה בינו לבין שאר חלקי התורה. במיוחד לא ברור אם יכול היה יתרו להזדהות עם אותן מצוות בתורה המנוגדות לכאורה למוסר הטבעי האנושי. לענ"ד, שאלה זו נותרה פתוחה במתכוון, כך שהתשובה עליה תינתן על-ידי צאצאי יתרו.

המבחן של בני יתרו

נתבונן פעם נוספת במקומות שבהם מופיעים בני יתרו בספרי הנביאים הראשונים:

א. בני קיני מופיעים בתחילת ספר שופטים (שופטים א, טו):

ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד, וילך וישב את העם.

פסוק זה מופיע בתחילת המלחמות שניהלו השבטים השונים עם הכנעני בראשית ספר שופטים. הרד"ק (שם) כותב:

¹² דעה זו היא לפי השיטה שיתרו הגיע לאחר מתן תורה.

¹³ כך פירשו הרמב"ן, ספורנו ואור החיים (פס' יא).

¹⁴ על קושייתנו כבר עמדו הרמב"ן (פס' יג) וה"כלי יקר" (פס' יב). הרמב"ן תירץ: "ואמר 'עולה וזבחים' לאלוקים' בעבור שיתרו עדיין לא ידע את ה'". ולכאורה דבריו קשים, שהרי בפסוק לפני כן אמר יתרו "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוהים", ואם כן ודאי ידע את השם המפורש. ואפשר שכוונתו כדברינו, שאמנם יתרו הכיר את השם המפורש אבל טרם הכיר את ההנהגה האלוקית הקשורה בו. ה"כלי יקר" קישר פסוק זה עם המדרש שלפיו יתרו לא שמח על מפלת מצרים, ואמר שכיוון ששם אלוקים (מידת הדין) הוא זה שהיה קשור להצלת ישראל – שצדיקים מהפכים את מידת הדין לרחמים, והשם המפורש היה קשור לאבדן מצרים – שרשעים מהפכים הרחמים לדין, יתרו, שהזדהה רק עם הצלת ישראל, הקריב את הקרבנות לשם "אלוקים". רואים מכאן שה"כלי יקר" סבר כדברינו, שיתרו הקריב את הקרבנות לכבוד מידת הדין של הקב"ה, אם כי ביאורו לכך שונה מהסברנו.

¹⁵ בפרוש הספורנו (שמות יח, ט) שהובא בהערה 11 לעיל.

...ואפשר שהיו שם עם הכנעני יושבים, כי יתרו לא היה עם בני ישראל... ועתה כשלקדו בני יהודה חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרים, וכשלקדו בני יהודה חברון עלו משם בשלום, כי קראו להם בני יהודה לשלום בהילחמם עם הכנעני שיעלו מביניהם ולא יסופו עמם.

לדברי הרד"ק, בני קיני ישבו בקרב הכנעני, ובעת המלחמה בין שבט יהודה לבין הכנעני הם עזבו את הכנעני והתיישבו בקרב בני יהודה.

ב. במלחמת ישראל נגד יבין מלך כנען בימי דבורה (שופטים ד), נס סיסרא, שר צבא יבין, אל אוהל יעל אשת חבר הקיני, תוך הסתמכות על יחסי השלום בין יבין מלך כנען לבין בית חבר הקיני. שיקולו של סיסרא היה מוטעה, והוא מצא באוהל יעל את מותו. נשים לב שמלחמה זו הייתה המלחמה האחרונה של ישראל עם הכנענים, ובסופה נאמר (שופטים ד, כד):

ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על יבין מלך כנען, עד אשר הכריתו את יבין מלך כנען.

ג. בתחילת מלחמת שאול עם עמלק (שמואל א' טו) ביקש שאול מהקיני להיפרד מעמלק, כדי שלא ייספה עמם.

ד. בתחילת מלכות יהוא (מלכים ב' י) הלך יהוא להרוג בערמה את נביאי הבעל. בדרכו הוא פגש את יהונדב בן רכב, מצאצאי יתרו. כך מתארים זאת הפסוקים (מלכים ב' י, טו-טז):

וילך משם וימצא את יהונדב בן רכב לקראתו, ויברכהו ויאמר אליו: היש את לבבך ישר כאשר לבבי עם לבבך?
ויאמר יהונדב: יש ויש. תנה את ידך, ויתן ידו, ויעלהו אליו אל המרכבה. ויאמר: לכה איתי וראה בקנאתי לה' וירכיבו אתו ברכבו.

ה. בספר ירמיהו (לה), מביא הנביא משל לעם ישראל את הרכבים, ששמרו על מצוות אביהם יהונדב בן רכב שלא לשתות יין ולחיות חיי נוודים. הנביא אף מבטיח להם שכר רוחני: "לא יכרת איש ליהונדב בן רכב עומד לפני כל הימים" (שם יט).

האם יש קשר בין המאורעות השונים שבהם מזכרים בני יתרו? או שמא, כפי שנראה במבט ראשון, מדובר במאורעות שהקשר היחיד ביניהם הוא קשר משפחה רחוק בין הדמויות המשתתפות?

נראה שהשותף לכל הפעמים שבהן הופיעו בני יתרו הוא שבני יתרו הופיעו כאשר עם ישראל עמד בפני קיום מצווה שלכאורה אינה מתיישבת עם המוסר האנושי. שתי הפעמים הראשונות שבהן הופיעו בני הקיני היו בראשית¹⁶ ובסוף המלחמות עם הכנעני, שבהן נצטוו ישראל להרוג את כל העם – שלא כמנהג המלחמה המקובל באותה עת, להרוג גברים בלבד. הפעם השלישית שבה הופיעו בני קיני הייתה בעת מלחמת עמלק (שמואל א' טו, ג), שאפילו שאול המלך הסתפק בדבר מוסריותה¹⁷:

עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו, ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אישה, מעלל ועד יונק, משור ועד שה, מגמל ועד חמור.

גם יהונדב בן רכב הופיע במצב שבו קיים יהוא מצווה שאינה מובנת מנקודת המבט של המוסר שהיה מקובל באותו זמן. מקובל היה שלכל אדם הזכות להאמין באלוהיו, ואנשים אף הכירו בכך שגם באלוהיהם של אחרים יש כוח (והרי יתרו עצמו נתן ממש בעבודה זרה!) ולכן אין זה ברור כלל מדוע יש להשמיד את כל המאמינים בדת אחרת¹⁸.

נוכל לומר שבכל הפעמים שבהן הוזכרו בני יתרו בספרי הנביאים הראשונים, הם נבחנו כיצד ינהגו בפגשם מצווה שנראית "בלתי מוסרית".

ההתנהגות של בני יתרו במבחנים השונים לא הייתה זהה. במלחמת עמלק שמרו בני קיני על הנייטרליות שלהם¹⁹ ולעומת זאת במלחמה עם סיסרא, יעל אשת חבר "חצתה את הקווים" וסייעה לישראל²⁰, אולם לא ברור אם גם חבר בעלה תמך במעשיה²¹.

¹⁶ יש לציין שאין זו ראשית המלחמות עם הכנעני, אלא ראשית המלחמות שאחרי מות יהושע.

¹⁷ ראה יומא כב.:

¹⁸ לא התייחסו כאן לאזכורם של הרכבים. נתייחס לכך בהמשך.

¹⁹ אפשר שגם במלחמה המתוארת בראשית ספר שופטים שמרו בני יתרו על נייטרליות, אולם ניתן גם לפרש שהם חברו לבני יהודה, וראה ברד"ק וב"מצודת דוד" (שופטים א, טז).

במקרה של יהונדב בן רכב, ניתן לראות בבירור שיהונדב קיבל על עצמו גם את החלק של התורה שבו הוא נבחן: הוא הסכים עם כוונת יהוא להשמיד את כהני הבעל, ואף הלך איתו לחזות בנקמת יהוא בעוברים על דבר ה' ²².

לפי זה נוכל להבין מדוע זכו בני רכב לשכר רוחני, ואף יותר מזה, מדוע השכר הרוחני של יתרו התקיים דווקא בהם. מעשיו הטובים של יתרו (הכנסת האורחים שלו כלפי משה וסירובו להשתתף בגזרת "הבה נתחכמה לו") הראו על תכונות נעלות בדברים שבין אדם לחברו ועל פוטנציאל לקבל עליו את שאר המצוות ולזכות במקום מכובד בתוך עם ישראל, אולם טרם היה ברור אם פוטנציאל זה ימומש.

ואכן, חלק מצאצאי יתרו נעצרו ברמת המוסר האנושי ולא הצטרפו לעם ישראל. לעומתם, יהונדב בן רכב מימש את מלוא הפוטנציאל שהיה גלום ביתרו וקיבל עליו גם את שאר המצוות. על בניו של יהונדב בן רכב אנו יודעים רק דבר אחד – הם שמרו את מצוות אביהם. אמנם מצווה זו כלל לא הייתה דתית, אבל מזה שהם הקפידו כל-כך על שמירתה, אנו רואים שהם שאפו להמשיך בדרכו של אביהם, ואם כן הם ראויים להיחשב ממשיכי דרכו. לכן הם זכו, בעקבות אביהם, בשכר הרוחני המובטח עוד מימי יתרו – כיוון שהם ביטאו את מימוש הפוטנציאל שהיה גלום בו.

סיכום

לפי דברינו, כל הפרשיות שבהן מוזכרים יתרו ובניו בתורה ובספרי הנביאים מצטרפות לחוט חורז אחד. זהו סיפור שמתמשך על פני היסטוריה ארוכת שנים, על גוי שהשיג בשכלו את חלק המוסר האנושי שבתורה והגיע ממנו להבנה של גדלות האלוקים. מחד גיסא, גוי זה הגיע לדרגה גבוהה, וכבר באותו שלב היה לעם ישראל מה ללמוד ממנו. מאידך גיסא, זה כלל אינו מבטיח שאותו גוי יוכל להתעלות גם לכדי הבנת כל התורה והצטרפות לעם ישראל, ודרושה עוד התקדמות רבה עד ששינוי כזה יוכל לקרות ²³. סיפורם של בני יתרו הוא המשך הסיפור, שבו פוטנציאל זה לעתים בא לידי מימוש ולעתים לא, עד שהוא מתממש במלואו ביהונדב בן רכב ובבניו, שזכו לשבת בלשכת הגזית ²⁴.

²⁰ על כך זכתה יעל לברכה בשירת דבורה: "תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני, מנשים באהל תבורך" (שופטים ה, כד).

²¹ ראה בפירושו ר"י אברבנאל (שופטים ד, ט).

²² זאת בניגוד ליתרו, שלא שמח במפלת מצרים – וראה בדברינו לעיל.

²³ אפשר להסביר בדומה לדברינו את דברי הגמרא (סנהדרין צד.): "היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה קמיה", שלפיהם גם אחרי שהאדם התגייר עשוי לקחת עוד זמן עד שהוא יוכל להזדהות עם ישראל לחלוטין. הגמרא אכן לומדת זאת מיתרו. וראה בגליון הש"ס לר' עקיבא אייגר (שם) בשם רבנו בחיי, שכתב ש"עשרה דורות" הם בדווקא, ואם כן אין כוונת הגמרא שהגר לא יוכל להזדהות עם ישראל לעולם אלא עד גבול זמן מסוים.

²⁴ בדרך זו נוכל להסביר גם מדוע פרשת יתרו מופיעה בתורה לפני תיאור מעמד הר סיני. מחד גיסא, נוכל ללמוד מכך שהתורה יכולה להתקיים רק על גבי מוסר מושלם בין אדם לחברו, בבחינת "דרך ארץ קדמה לתורה", ולכן ערב מתן תורה צריך היה לתקן את המשפטים – דבר שיכול להגיע גם מתוך יוזמה אנושית (בברכה אלוקית, כמובן). מאידך גיסא, ניתן לראות בדוגמה של יתרו שגם מוסר אנושי מושלם עודו רחוק מאוד משלמות התורה, ויש בתורה הרבה יותר מהמוסר האנושי הטבעי. בעצם, באמצעות הבאתה של פרשת יתרו במקומה בתורה ובצורה שבה היא מובאת, מסבירה התורה את היחס בין המוסר האנושי למוסר האלוקי המתגלם בה.